

ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Вусик Г. Л.

Бердянський державний педагогічний університет

Статтю присвячено аналізу специфіки вербальної агресії, зокрема з'ясуванню особливостей її вираження засобами масової комунікації під час російсько-української війни. Передусім наголошено на невід'ємності сучасних українських засобів масової комунікації в нашому повсякденному житті, що спричинено сучасними подіями в Україні, які змушують кожного проводити достатньо часу в соціальних мережах і віддавати перевагу онлайн-спілкуванню. Тому інтернет-простір стає майданчиком для реалізації деструктивної поведінки, а вербальна агресія – її складником.

Зауважено, що агресія як поняття сучасного міжнародного права (Статут ООН) вживається стосовно будь-якого незаконного використання сили однією державою проти територіальної цілісності й політичної незалежності іншої держави чи народу. Названо характерні ознаки агресії, зокрема: цілеспрямоване та усвідомлюване заподіяння шкоди, фізичного болю, матеріальних збитків, наявність у жертви мотивацій дій щодо порушення в процесі здійснення акту агресії етичних, цивілізаційних норм.

З урахуванням того, що мовна агресія, заснована на маніпуляції свідомістю одержувача інформації, базується на критичному сприйнятті текстів, її імпліцитний характер впливає на споживача інформації, зокрема під час російської збройної агресії проти України, а використання різних способів мовної агресії в медіа, зі свого боку, негативно впливає на мовний смак і стратегії мовної поведінки особистості, провокує відповідну мовну агресію.

Окреслено причини виникнення мовленнєвої агресії, визначено основні мотиви, які провокують вербальну агресію, а також описано лексичні одиниці агресивної семантики в медіа за лютий, березень, травень 2022 рік.

Простежено, що мовленнєва агресія проявляється тоді, коли відбувається заміна початкового комунікативного наміру учасників спілкування. Сучасні події в Україні дають підставу стверджувати, що вербальна агресія – це цілеспрямована, мотивована, конфліктогенна мовленнєва поведінка, орієнтована на негативний (психологічний та емоційний) вплив на адресата або отримання агресивної реакції. На лексичному рівні найбільш уживаними маркерами вербальної агресії є нецензурна лексика, фамільярні звертання; на граматичному рівні – дієслівні форми 2-ої особи однини, слова з негативно оцінними суфіксами, спонукальні речення і риторичні запитання.

Ключові слова: мовна агресія, мовленнєва агресія, вербальна агресія, комунікативна агресія, словесна агресія, словесний екстремізм, мовне насильство, мовний конфлікт, мовна ворожість, вульгаризми.

Vusyk H. L. Expressions of speech aggression in Ukrainian mass media during the Russian-Ukrainian war. Modern Ukrainian mass media are an integral part of our daily lives. Events in Ukraine force us to spend a lot of time on social networks and prefer online communication. The Internet is becoming a platform for destructive behavior, and verbal aggression is an integral part of it. Hence the need to study the specifics of verbal aggression, in particular the peculiarities of its expression in the media during the Russian-Ukrainian war.

Aggression is a concept of modern international law (UN Charter) that is applied to any illegal use of force by one state against the territorial integrity and political independence of another state or people.

Characteristic signs of aggression are purposeful and deliberate infliction of harm, physical pain, material damage, and the presence of the victim's motivation to act in violation of ethical and civilizational norms in the process of aggression.

Speech aggression is based on the manipulation of consciousness of the information recipient, based on an uncritical perception of texts. Its implicit nature, which influences the consumer of information during the Russian armed aggression against Ukraine, contributes to the strengthening of its influence.

The use of different methods of language aggression in the media harms the language taste and strategies of language behavior of the individual, provoking the corresponding language aggression.

Examining speech aggression in the Ukrainian mass media during the Russian-Ukrainian war, we studied the causes of speech aggression, identified the main motives that provoke verbal attacks, and described lexical units of aggressive semantics in the media in February, March, and May 2022.

Observations prove that speech aggression is manifested when the initial communicative intention of the participants' communication is replaced.

Current events in Ukraine suggest that verbal aggression is purposeful, motivated, conflict-generating speech behavior focused on the negative (psychological and emotional) impact on the recipient, or receiving an aggressive reaction. At the lexical level, among the most commonly used markers of verbal aggression, we highlight obscene language and familiar addresses. At the grammatical level – verb forms of the 2nd person singular, words with negative suffixes, motivational sentences, and rhetorical questions.

Key words: language aggression, speech aggression, verbal aggression, communicative aggression, verbal aggression, verbal extremism, language violence, language conflict, language hostility, vulgarities.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Агресія є невід'ємним складником російсько-української війни (2014–2022 рр.). Сучасна мовна агресія активно вторгається в політику, з'являється на шпальтах газет і журналів, у соціальних мережах, усе частіше звучить на телебаченні, а також використовується в родинних та міжособистісних стосунках. Мовна агресія перешкоджає реалізації основних завдань ефективного спілкування: ускладнює обмін інформацією, гальмує сприйняття й розуміння співрозмовниками один одного. Агресія – супутник будь-якої сварки і найнебезпечніший ворог ввічливості. Вивчення цієї проблеми може забезпечити комунікативну безпеку окремої особистості і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема є новою і поки що мало дослідженою. Проте вже визначено шляхи подолання мовної агресії [7], з'ясовано суб'єкти мовленнєвої агресії [7], випрацьовано інструменти для запобігання мовній агресії [3], виявлено особливості вираження вербальної агресії в масмедійному просторі [5], описано психологічні аспекти спілкування людей похилого віку у соціальних мережах [8], досліджено навмисну дисфемінізацію в сучасному політичному дискурсі [4]. Водночас цілісного аналізу щодо вираження мовленнєвої агресії в українських масмедіа під час російсько-української війни не проводилось. Отже, теоретична та практична значущість порушеної проблеми, її недостатня випрацьованість зумовили вибір теми статті.

Формулювання мети і завдань статті. Метою пропонованої розвідки є аналіз засобів прояву мовленнєвої агресії в українських масмедіа під час російсько-української війни. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) окреслити причини виникнення та прояву мовленнєвої агресії; 2) описати основні мотиви, які провокують вербальну агресію; 3) дослідити корпус лексичних одиниць агресивної семантики в медіа за лютий, березень, травень 2022 рік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тема агресії й насильства з 60-х років ХХ ст. стає однією з найбільш актуальних. У психології агресію розглядають передусім як емоцію, що проявляє себе через напад, бажання заподіяти шкоду, вдарити, знищити. З огляду на багатоманітність прояву це явище не піддається чіткому й однозначному тлумаченню.

У психолінгвістиці феномен агресії досліджують з другої половини ХХ століття. Словесний екстремізм, мовне насильство, мовний конфлікт і мовна ворожість є складниками поняття *мовна агресія*.

Терміносполуку *мовленнєва агресія* досить широко використовують у лінгвістичних дослідженнях, паралельно з терміном *вербальна агресія*. Так, сучасна українська дослідниця О. Гуз послуговується поняттями *вербальна / мовленнєва / мовна / словесна / комунікативна агресія* як синонімічними [5, 155].

Психологи зазначають, що агресія – цілеспрямована деструктивна поведінка, яка суперечить нормам і правилам співіснування людей

у суспільстві і завдає шкоди об'єктам нападу, а також заподіює фізичну шкоду людям, викликає у них негативні переживання, стан напруженості, страху, пригніченості [8, 45]. Агресія може виступати засобом досягнення мети, для підвищення власного статусу за рахунок самоствердження. Вербальна і невербальна ворожість знаходить свій вияв у більш жорстких формах – таких як, наприклад, терор, геноцид, расові, релігійні та ідеологічні зіткнення.

Ю. Щербініна у праці «Мовна агресія. Територія ворожнечі» підсумовує всі відомі дефініції й зазначає, що мовна агресія – грубе, образливе спілкування, словесне вираження негативних емоцій, почуттів або намірів у формі образи, погрози, грубої вимоги, насмішки. Агресивні наміри приховані або побічно виражаються в скаргах, дописах, плітках [9]. На нашу думку, мовленнєва агресія – це грубе, різке, образливе висловлювання, що має на меті образити або принизити адресата. У повсякденному житті агресія використовується на позначення різноманітних психоповедінкових виявів і станів.

Провідну роль у поширенні агресії відіграють засоби масової інформації. Останнім часом вони активно ведуть пропаганду жорсткості й насильства. Наголошуємо на тому, що виникнення і розвиток агресивності переважно залежить від суспільних умов. Агресія завжди ображає, зачіпає особистість. Іноді складно виявити ознаки вербальної ворожості. Та сама фраза може сприйматися людьми по-різному: для одних – це хамство й ворожість, для інших – правомірна поведінка. Дуже важливо вміти аналізувати причини вербальної агресії, вчитися правильно реагувати на агресивних людей.

Агресію зумовлюють різні чинники. Серед соціальних називають: по-перше, нестабільність (зокрема, політичну, економічну, культурну, соціальну) зі зростанням злочинності, випадків асоціальної поведінки, з появою мікрогруп, де мовна агресія культивується як частина кодексу мовної поведінки; по-друге, пропаганду насильства в засобах масової інформації, коли медіа, передусім телебачення, є джерелом мовленнєвої агресії.

Лайка, грубість, образливі висловлювання, словесний тиск часто можуть сприйматися навіть більш болісно, ніж фізичний вплив. Мовленнєва агресія створює негативну модель поведінки людини. Спостереження доводять, що мовленнєва агресія проявляється тоді, коли відбувається заміна початкового комунікативного наміру учасників спілкування. Наприклад, дискусія спочатку має позитивну комунікативну спрямованість – доказ власної точки зору або спільний пошук істини, а потім легко переростає в сварку, словесну суперечку, метою якої стає приниження опонента. Це відбувається, як тільки в мовленні хоча б одного з опонентів з'являються ознаки вербальної агресії: підвищення тону, категоричність суджень, «перехід на особистості».

Важливими в аналізі особливостей прояву мовленнєвої агресії і відповідно у визначенні засобів вираження її є з'ясувати мотиви, які викликають цю мовленнєву агресію. Пропонуємо це відобразити схематично.

Основні мотиви, які провокують вербальну агресію

потреба:

- **самоствердження**
- **самостійності**
- прагнення до досягнення – **авторитетного** положення

потреба **самореалізації**:

- можлива експансія в чужий особистий простір
- прагнення до досягнення цілей через обмеження інтересів іншої людини
- нанесення шкоди іншим учасникам ситуації спілкування

потреба **самозахисту**:

- прагнення захистити себе від вербальної ворожості з боку інших учасників мовної ситуації, тобто від приниження
- бажання понизити соціальний статус адресата
- спроба завдати моральної шкоди
- підвищення своєї самооцінки

Окреслюючи причини виникнення та прояви мовної ворожості, необхідно враховувати складність і неоднозначність цієї проблеми [2].

Агресивність є в кожній людині від народження, проте можливість її вербального і невербального втілення безпосередньо залежить від кількості накопиченої в організмі в певний момент агресивної енергії, а також сили зовнішнього впливу, здатного викликати агресивну реакцію. У конкретних ситуаціях спілкування мовленнєва ворожість виникає в тих випадках, коли особистість відчуває потребу в емоційній розрядці – вираженні негативних емоцій і почуттів, знятті емоційної напруги.

Мовленнєва агресія перешкоджає реалізації основних завдань ефективного спілкування: ускладнює повноцінний обмін інформацією, гальмує сприйняття і розуміння співрозмовниками один одного, а також вироблення загальної стратегії взаємодії з партнером. Гнів і презирство безпосередньо пов'язані з агресивними проявами людини і є основними мотивами агресивних реакцій, які втілюються за допомогою мовних засобів і спрямовані завдати шкоди особі.

Показниками мовної ворожості зазвичай є стилістично марковані мовні одиниці: негативна емоційна лексика, грубо-просторічні слова і вислови, жаргонізми тощо.

Словесне вираження негативних емоцій, почуттів або намірів в образливій, грубій формі в масмедія обумовлено різними причинами, зокрема:

1) **соціальними**: для сучасного суспільства характерна загальна нестабільність (політична, економічна, культурна), яка визначає рівень злочинності, випадки асоціальної поведінки і, як наслідок, тенденцію негласного заохочення суспільною свідомістю вербальної агресії як невід'ємної частини кодексу мовної поведінки особистості.

2) **соціокультурними**: багато хто не помічає мовленнєвої агресії на свою адресу, не реагує на словесні напади або намагається розв'язати цю проблему самостійно – найчастіше за допомогою відповідної агресії;

3) **психологічними**: домогтися агресивного ефекту дають змогу такі фактори: невмотивоване використання нових іншомовних слів; експансія лексики малих соціумів; мовна демагогія; створення специфічної метафоричної картини світу.

Можна констатувати, що:

1) агресія є результатом внутрішньовидової еволюції живих істот;

2) вона пов'язана з прагненням подолати почуття неповноцінності, щоб досягти відчуття переваги шляхом самоствердження за рахунок партнера по соціальній взаємодії;

3) вона виглядає як спосіб захисту психіки від «перегріву» у ситуації фрустрації шляхом «випускання пару»;

4) прояв / не прояв ворожості залежить і від соціальних факторів (вплив сім'ї, вулиці, друзів, масмедія).

Вивчення корпусу лексичних одиниць агресивної семантики в медіа за лютий, березень, травень 2022 рік уможливило виявити такі групи лексем, що ідентифікують основні мотиви вербальної і невербальної агресії:

– генератор гніву представлено одиницями *сказ, гнів, досада, запальність, злість, обурення, невдоволення, немилість, неприхильність, неспівчуття, незадоволення, озлоблення, опала, остервеніння, розоратування, лют, гнів*;

– генератор відрази структуровано словами *антипатія, огида, нелюбов, ненависть, ворожість, неприхильність*;

– генератор презирства становлять лексеми *неповага, презирство, зневага*.

Мета агресивних вербальних і невербальних проявів у сучасних українських медіа полягає в прагненні викликати звернення як до вербальних, так і невербальних агресивних дій.

Агресія (як вид емоційного реагування) реалізується у формі фізичних й інших (несловесних) дій, націлених на заподіяння моральної або фізичної шкоди об'єктові. Її представлено набором лексем-ідентифікаторів, семантика яких відображає акти невербальної агресії. Серед них необхідно виділити назви зброї, а також предмети, що застосовуються з метою покарання. Виокремлення цих генераторів має важливе значення, оскільки використання зброї, а також засобів покарання передбачає обов'язкові агресивні емоції не тільки суб'єкта, а й об'єкта дій.

Групу ідентифікаторів зброї в українській мові формують лексеми, що позначають не тільки зброю, але і її складники, назви предметів оснащення армії, використовуваних у військових діях, які не можна

передати без наявності агресивної лексики, наприклад: *автомат, бомба, міномет, танк, джавелін, винищувач* та ін.

Генератор засобів покарання включає в себе ідентифікатори засобів вбивства як покарання (представлений трьома одиницями в мові): *шибениця, петля, електричний стілець* тощо, – а також засобів покарання, що не припускають нанесення фізичної шкоди об'єкту: *в'язниця, трати* тощо.

Засоби агресивних невербальних дій використовуються агресором у ході реалізації агресивних реакцій для досягнення необхідного результату. Так, для передання різних агресивних дій актуальними є лексеми, що позначають такі дії, а також характеристики цих дій, поведінки, ставлення до об'єкта. Серед основних генераторів, які відображають процес агресивних дій в українській мові, можливо виділити такі:

- генератор вбивства: *підірвати, губити, убити*;
- генератор злочинних дій: *терор, вбивство, фашизм*;
- генератор покарання: *дерти, карати, покарати*;
- генератор фізичних дій, реалізованих через удари: *дубасити, лупити*;
- генератор дій, реалізованих з використанням зброї: *підірвати, стріляти*;
- генератор примусу: *нацькувати, неволити*;
- генератор загрози: *загрожувати, залякувати, пригрозувати*;
- генератора руйнування: *вибух, руйнівний*;
- генератор дій і нанесення об'єкту шкоди: *калічити, образити, пакостити*, заподіяння болю: *побити, забити*, страждання: *настраждався, мучитися, катувати, допитувати*;
- генератор дій, які передбачають насильство і жорстокість: *дубасити, вигнати, лютувати, насилувати*;
- генератор дій, які передбачають грубість: *зухвалій, тваринний*; злону: *злісний, отруйний*; відсутність дружньої прихильності: *прикрий, ганебний*; ненависть: *безжалісний, байдужий, холодний*; неповагу: *нахабний, хамський*.

Вербальна агресія як вид емоційного реагування реалізується у формі словесних дій, мета яких заподіяти моральну шкоду об'єкту, а також словесного вираження негативних емоцій і почуттів.

Аналогічно для невербальної агресії основним засобом реалізації цієї форми ворожості виступає слово.

Процес агресивних вербальних дій представлений генераторами гніву, образи: грубості: *грубити, грубіянити, посварити*; сварки: *сваритися, посваритися, собачитися*, а також словесної атаки, які найбільш поширені в українській мові порівняно з іншими генераторами цієї форми агресивних емоційних реакцій.

Як невербальні, так і вербальні агресивні прояви спрямовані на досягнення певного результату, який простежується в негативному емоційному чи фізичному стані об'єкта, а також у негативному

ставленні до суб'єкта агресивних дій. Так, результат невербальної і вербальної ворожості представлено генераторами покарання: *винуватий, обвинувачений*; руйнування: *драний, понівечений*; страждань: *хворобливий, невиліковний*; болю: *хворобливий, невиліковний*; жорстокості, страху: *переляканий, нервовий*; смутку і печалі: *сумний, пригнічений, зламаний*; образи: *ображений, принижений*; відрази: *смердючий, огидний, противний*; роздратування: *скажений, несамовитий, роздратований*; грубості: *вulgарний, грубий, зухвалій*; неприязні (антипатії), ненависті, відсутності або недостатньої кількості людяності: *бездушний, індіферентний, байдужий*.

Дослідження семантики лексичних одиниць, що відображають агресивне емоційне реагування, вказує на недостатньо повний семантичний опис лексем агресії. Вузкість дефініцій українських лексем часто є причиною лексичної обмеженості виокремлених генераторів.

Використання вульгарної лексики стає нормою з 24 лютого 2022 року. З одного боку, вживання нецензурної лексики, особливо публічне, залишається табуйованим, але, з іншого боку, мат займає певне місце в публічному просторі не тільки медіа, а й в українській культурі. Наприклад, російських загарбників описують як: *віроломних, войовничих, зажерливих, заклятих, запеклих, кривавих, лютих, озвірилих, хижих, підлих, нахабних, ненажерних, непроханих, огидних, жалюгідних, нікчемних, асвабодітелей, Засранців, боягуЗів, Зомбованих, роЗбийників, Здохляків, головоріЗів*. Їх скеровують: *за російським кораблем, на концерт Кобзона, класти зерна в кишеню, до біса, у могилу, собаці під хвіст, раків годувати, на вічний покій, у сиру землю, до чортів свинячих*.

Прізвище Президента Росії почали писати з маленької літери, а також називати його: *кремлівським терористом, пітерським гопником, рашистським фюрером, бункерним сцикуном, недомірком, пуглером, хуйлом*.

Отже, мовленнєва агресія – це навмисне мовне вираження негативних емоцій з наміром заподіяти моральну шкоду адресатові або викликати його реакцію.

Висновки та перспективи досліджень. Сучасні події в Україні дають підставу стверджувати, що вербальна агресія – це цілеспрямована, мотивована, конфліктогенна мовленнєва поведінка, орієнтована на негативний (психологічний та емоційний) вплив на адресата або отримання агресивної реакції. На лексичному рівні серед найбільш уживаних маркерів вербальної агресії виділяємо нецензурну лексику, фамільярні звертання. На граматичному рівні – дієслівні форми 2-ої особи однини, слова з негативно оцінними суфіксами, спонукальні речення і риторичні запитання.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні агресії як невід'ємної частини кодексу мовної поведінки українців під час російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієвський Т. Г. Гібридна війна як специфічний тип гібридного конфлікту. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки* : зб. наук. праць. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2016. Вип. 2 (12). С. 5–14.
2. Білоконенко Л. А. Український міжособистісний конфлікт. Київ : Інтерсервіс, 2015. 335 с.
3. Бондаренко Т. Г. Мовленнєва агресія та мовні інструменти для запобігання вербальній ворожнечі. *Права людини та мас-медіа в Україні* : зб. конспектів лекцій. Київ : Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 145–155.
4. Вусик Г. Л. Навмисна дисфемінізація в сучасному політичному дискурсі (на прикладі промов політиків). *Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. Херсон, 2018. Вип. 1. Т. 2. С. 20–25.
5. Гуз О. П. Особливості вираження вербальної агресії в масмедійному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія філологічна*. 2010. Вип. 13. С. 154–159.
6. Качмар О. В. Вербальна агресія та шляхи її подолання. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11889/Kachmar%20O.%20V.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 11.06.2022).
7. Кузик О. А. Суб'єкти мовленнєвої агресії: типологія та маркери позначення в англійському політичному дискурсі ЗМІ. *Вісник Житомирського державного ун-ту імені Івана Франка*. Житомир, 2011. Вип. 57. С. 203–209.
8. Новікова Ж. М. Психологічні аспекти спілкування людей похилого віку у соціальних мережах. *Психологічні перспективи. Спеціальний випуск «Проблеми кіберагресії»*. 2012. Т. 1. С. 40–50.
9. Щербіна Ю. Мовна агресія. Територія ворожнечі. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/2014-03-027-scherbinina-yu-v-rechevaya-agressiya-territoriya-vrazhdy-m-forum-2013-400-s-bibliogr-s-366-388> (дата звернення: 11.06.2022).

REFERENCES

1. Andriievskiy, T. H. (2016). Hibrydna viina yak spetsyfychniy typ hibrydnogo konfliktu [Hybrid warfare as a specific type of hybrid conflict]. *Suchasne suspilstvo: politychni nauky, sotsiologichni nauky, kulturolohichni nauky*: zb. nauk. prats. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody, 2 (12), 5–14 [in Ukrainian].
2. Bilokonenko, L. A. (2015). Ukrainskyi mizhosobystisnyi konflikt [Ukrainian interpersonal conflict]. Kyiv: Interservis [in Ukrainian].
3. Bondarenko, T. H. (2018). Movlennieva ahresiiia ta movni instrumenty dlia zapobihannia verbalnii vorozhnechi [Speech aggression and language tools to prevent verbal hostility]. *Prava liudyny ta mas-media v Ukraini*: zb. konspektiv lektsii. Kyiv: In-t zhurnalistyky KNU im. Tarasa Shevchenka, 145–155 [in Ukrainian].
4. Vusyk, H. L. (2018). Navmysna dysfeminizatsiia v suchasnomu politychnomu dyskursi (na prykladi promov politykiv) [Deliberately disfeminising in contemporary political discourse (on the example of politicians' speeches)]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu: seriia "Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia"*. Kherson, 1 (2), 20–25 [in Ukrainian].
5. Huz, O. P. (2010). Osoblyvosti vyrazhennia verbalnoi ahresii v masmediinomu dyskursi [Features of expression of verbal aggression in mass media discourse]. *Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia filolohichna*, 13, 154–159 [in Ukrainian].
6. Kachmar, O. V. (2016). Verbalna ahresiiia ta shliakhy yii podolannia [Verbal aggression and ways to overcome it]. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11889/Kachmar%20O.%20V.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
7. Kuzyk, O. A. (2011). Subiekty movlennievoi ahresii: typolohiia ta markery poznachennia v anhlomovnomu politychnomu dyskursi ZMI [Subjects of speech aggression: typology and markers of designation in the English-language political discourse of the media]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo un-tu imeni Ivana Franka*, 57, 203–209 [in Ukrainian].
8. Novikova, Zh. M. (2012). Psykholohichni aspekty spilkuvannia liudei pokhyloho viku u sotsialnykh merezhakh [Psychological aspects of communication of the elderly in social networks]. *Psykhologichni perspektyvy. Spetsialnyi vypusk "Problemy kiberahresii"*, 1, 40–50 [in Ukrainian].
9. Shcherbina, Yu. (2013). Movna ahresiiia. Terytoriia vorozhnechi [Language aggression. Territory of enmity]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/2014-03-027-scherbinina-yu-v-rechevaya-agressiya-territoriya-vrazhdy-m-forum-2013-400-s-bibliogr-s-366-388> [in Ukrainian].